

המדיניות נגד היהודים ב-1939-1941

איגרת הבזק

ב-21/9/1939, שלשה שבועות אחרי תחילת כיבוש פולין, מוציא היידריך, ראש ה-SD, מסמך שכונה "איגרת הבזק". האיגרת יועדה לראשי האייזנגרופן, עוצבות-המבצע המיוחדות שאמונות על הפעלת משטר הטרור כלפי היהודים, שנכנסו לפולין במקביל לכניסת הצבא.

✎ קראו את איגרת הבזק (בעמ' 198-199 בספר) וכיתבו באיזה נושאים טיפלה, ומה נדרשו לעשו האייזנצגרופן לגבי כל אחד מנושאים אלה.

✎ האם ברור מהי "המטרה הסופית" עליה כתוב בפקודה?

הקמת הגטאות

בספטמבר 1939 מאתרים שטח במזרח פולין, באזור לובלין סמוך לגבול עם בריה"מ, ושולחים לשם יהודים רבים מהרייך במטרה ליישבם שם. תכנית זו כונתה "מאגר לובלין". לא נשלחו לשם יהודים פולנים, מפני שבשלב הזה עדיין לא ברור היה לראשי המנגנונים הנאצים מה הפתרון ליהודים הפולנים, אולם ברור היה להם כי הפתרון ליהודי הרייך עצמו הוא כל דבר בין הגליה כפויה אל מעבר להרי-החושי לבין הגירה בהסכמה למדינות רחוקות. בשלב הזה נראה לראשי המנגנונים הנאצים כי המטרה הסופית היא משהו בתחום סיום הקיום היהודי במרחב הגיאוגרפי הגרמני.

היידריך בשלב הזה, מתן איגרת הבזק, משאיר למפקדי האייזנצגרופן מרחב תמרון בו הם עצמם מוסמכים לקבוע את אופן ביצוע משימותיהם על-פי שיקולים בשטח: "מובן מאליו, שלא נוכל לקבוע מכאן את התפקידים הצפויים לכל פרטיהם. ההוראות וההנחיות הבאות משמשות בעת ובעונה אחת את התכלית, להניע את ראשי האייזנצגרופן לשיקולים מעשיים." כך גם יהיה במקרים רבים בהמשך השלטון הנאצי: הפירור הגדיר למפקדים בשטח מסגרת, אולם בתוך המבצע בשטח על המפקדים היה להתאים את ההנחיות למצב. בשל רוח התקופה, ו"רוח המפקד", כמעט תמיד פרשו המפקדים בשטח את ההנחיות על הצד הרדיקלי שלהן.

ההנחיה על ריכוז היהודים מופיעה באופן כללי באיגרת הבזק:

תוך כדי כך יש להבדיל:

1. בין השטחים דאנציג ופרוסיה המערבית, פוזן שלזיה העילית המזרחית ובין:
2. שאר השטחים הכבושים.

במידת האפשר יש לשחרר מהיהודים את השטח הנזכר בסעיף 1, לפחות צריך לחתור ליצירת ערי ריכוז מועטות בלבד.

בשטחים המוזכרים בסעיף 2, יש לקבוע רק נקודות ריכוז מעטות ככל האפשר. בכדי להקל על הצעדים המאוחרים יותר. עם זאת יש לקחת בחשבון, שכנקודות ריכוז ייקבעו רק אותן הערים שהן צמתי רכבות, או לפחות מצויות ליד מסילות הברזל. נקבע עקרונית שיש לפרק קהילות יהודיות למטה מ-500 נפש ולהעבירן לעיר הריכוז הקרובה ביותר.

כבר כאן נראית ההנחיה להמנע ככל-שניתן מהשאת יהודים בחלק המערבי של פולין הכבושה שסופח לגרמניה, ובמקביל ההנחיה לרכז את כלל היהודים בגנרלגוברנמן ב"נקודות ריכוז" הנמצאות ליד צמתי רכבות.

אין באיגרת הנחיה להקים את הגטות כפי שהם יהיו מאוחר יותר. הגטו "צמח מלמטה": תחילה מגיעים באוקטובר 1939 מספר פקידי SD לעיר המחוז פיוטרקוב-טריבונלסקי, ניגשים לרב המקומי ודורשים ממנו להקים יודנראט ולרכז את כל היהודים בשכונה אחת. בשלבים הראשונים גטו זו אף תפקד כ"גטו פתוח" – יהודים נכנסו ויצאו בשעריו בכל בוקר. כאשר מודל זה ענה על הצורך ב"ריכוז היהודים", הוא הועתק לערים נוספות, לרוב בלי צורך בהוראה נוספת מראשי המדינה הנאצית.

ב-10/12/1939 יוצאת הנחיה להקמת גטו לודז'. בהנחיה נאמר כי הקמת הגטו הוא שלב ביניים בדרך ל"ביעור סופי של מכת הדבר הזה". לודז' נמצאת בחלקה של פולין שסופח באופן מלא לגרמניה. מיד עם סיפוחה החלו צעדים נרחבים ונמרצים לגירוש למזרחה של גורמים שאינם אריים: יהודים ופולנים. בדצמבר כבר מבינים הממונים על העיר כי לא ניתן באותו שלב להפטר מכלל היהודים, שהם מעריכים בכ-320,000, ולכן מנחים על סגירתם באזור מסויים בעיר המרכזית לודז'. המעבר מההנחיה מהשלטונות על ריכוז היהודים להקמת הגטו היא מעין גשר-קטן של פרשנות שעשה המפקד בשטח בתוך מרחב שיקול הדעת שלו. מענין לדעת, כי אף שגטו לודז' עקרונית אמור היה להיות מהראשונים להסגר שכן היה בשטח גרמני, בשל סיבות מקומיות רבות הוא שרד עד מאי 1944 – הגטו האחרון בפולין.

משהצליח המודל בפיוטרקוב-טריבונלסקי ובלודז', החלו גטאות אחרים להיות מוקמים באופן מוסדר יותר. ב-20/9/40 מוצאת פקודה האוסרת על יהודים לנוע בתחומי הג'ג מחוץ לעיירת מגוריהם. שבועיים לאחר מכן, ב-2/10/40 יוצאת מארשה הפקודה:

1. על סמך התקנה בדבר הגבלת השתייה בגנרל גוברנמן מ-13 בספטמבר 1940 מוקם בעיר ורשה רובע מגורים יהודי, שבו יתגוררו היהודים תושבי ורשה ואלה שיעברו לשם. רובע המגורים הזה יתוחם משאר תחום העיר על-ידי הרחובות כדלקמן... [כאן באה רשימה של רחובות וחלקי רחובות].

2. על הפולנים המתגוררים ברובע המגורים היהודי להעתיק את דירותיהם אל שאר תחומי העיר עד 31 באוקטובר 1940. דירות יסופקו בידי לשכת הדיור של העירייה הפולנית. פולנים שעד התאריך הנ"ל לא יעזבו את דירותיהם, יפוננו בכפייה מרובע המגורים היהודי. במהלך הפינוי הכפוי יהיה מותר לקחת לדרך רק מטען פליטים, כלי מיטה ומזכרות. אסור לפולנים להתיישב ברובע המגורים הגרמני.

3. יהודים המתגוררים מחוץ לרובע המגורים היהודי חייבים להעתיק את מגוריהם אל אזור המגורים היהודי עד 31 באוקטובר 1940. מותר להם לקחת עמם רק מטען פליטים וכלי מיטה. דירות יסופקו בידי זקן היהודים.

4. ראש העיר הממונה של העירייה הפולנית וזקן היהודים אחראים להעברתם התקינה של היהודים אל רובע המגורים היהודי, וכן לפינויים בעוד מועד של הפולנים מרובע המגורים היהודי; ולפי תכנית מראש יש עוד לקבוע את פינויים בשלבים של חלקי העיר לפי אזורי המשטרה.

5. הממונה מטעם ראש המחוז לעיר ורשה ייתן לזקן היהודים את ההוראות המפורטות הנדרשות לצורך הקמה וסגירה מתמדת של רובע המגורים היהודי.
6. הממונה מטעם ראש המחוז לעיר ורשה יוציא את תקנות הביצוע להוראה הזאת.
7. העובר על ההוראה הזאת, או על תקנות הביצוע שיוצאו, ייענש בהתאם להוראות העונשין הקיימות.

ראש המחוז ורשה

ד"ר פישר

מושל

אפשר לראות כי בין ספטמבר 1939 לאוקטובר 1940 תהליך הקמת הגטאות למעשה התמסד.

- ⚡ על-פי הפקודה להקמת גטו וארשה, מה נדרשו היהודים באזור לעשות?
- ⚡ מה בפקודה להקמת גטו וארשה הוא יישום ישיר של ההנחיות ב"אגרת הבזק", ומה ניתן לראות כהפעלת שיקול דעת של המפקד בשטח?
- ⚡ קראו את העדות בסוף עמ' 201 ותחילת עמ' 202 בספר. לפי העדות, באיזה תנאים התבצע המעבר של היהודים לגטו?
- ⚡ קראו את העדויות המופיעות בכחול בעמ' 203-204 וכתבו מה היו תנאי החיים בגטו.